

BAKİ UNİVERSİTETİNİN XƏBƏRLƏRİ

ВЕСТНИК
БАКИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

NEWS
OF BAKU UNIVERSITY

SOSIAL-SİYASİ
elmlər seriyası

серия
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК

series of
SOCIAL-POLITICAL SCIENCES

№ 2, 2024

Bakı – 2024

Baş redaksiya heyəti:

Babayev E.S. (baş redaktor), **Kazımzadə A.H.** (baş redaktorun müavini), **Əliyeva İ.N.**, **Məmmədov Y.Ə.**, **Əliyev İ.Ə.**, **Paşayeva N.A.**, **Rəcəbov M.R.** (məsul katib).

Seriyanın redaksiya heyəti:

Məlikova M.F. (redaktor), **Vahidov F.Q.** (redaktorun müavini), **Hacıyev Z.C.** (məsul katib), **Abbasbəyli A.N.**, **Əhmədov Ə.C.**, **Əliyev B.H.**, **Əlizadə H.Ə.**, **İsmayılov R.R.**, **Məhərrəmov A.M.**, **Qasımov A.M.**, **Məmmədov R.F.**, **Rüstəmov İ.Ə.**, **Əliyev Ə.İ.**, **Həsənalıyev Z.M.**, **Əliyeva K.R.**

UOT 341.01**1915-Cİ İLDƏ TÜRKİYƏDƏ BAŞ VERDİYİ İDDİA EDİLƏN
“ERMƏNİ SOYQIRIMI”NIN TANINMASI PROBLEMLƏRİ**

L.K.SƏLİMOVA
Bakı Dövlət Universiteti
lleylasalimova@gmail.com

Keçmişdə baş vermiş münaqişələr kimi faciəli hadisələrə baxılması və bunun əsasında müəyyən tarixi faktların soyqırım kimi tanınması ilə bağlı parlament qətnamələrinin tarixi həqiqətə varmadan və problemi təhlil etmədən qəbul edilməsi parlament təcrübəsində kifayət qədər geniş vüsət alıb. Belə bir mövqe irqi nifrətin, dözümsüzlüyün və ya şovinizmin yaranmasına kömək edə bilər və nəticədə yaranan sağalmasına kömək etmir, əksinə, onların ağırlaşmasına, müxtəlif münaqişələrə səbəb ola bilər, terror aktları və münaqişə tərəfləri arasında açıq silahlı qarşıdurma.

Açar sözlər: soyqırım, parlament, tanınma, erməni, konvensiya

16 iyun 2021-ci il tarixində Şuşa şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən imzalanan tarixi əhəmiyyətli Şuşa Bəyannaməsində qeyd olunmuşdur ki, “Azərbaycanın və bütövlükdə Tərəflər Ermənistanının Türkiyəyə qarşı əsassız iddialarının, tarixin təhrif olunması və tarixi faktların təhrif olunmaqla siyasiləşdirilməsi cəhdlərinin regionda sülhə və sabitliyə ziyan vurduğunu vurğulayaraq bu kontekstdə 1915-ci il hadisələri ilə bağlı olaraq öz arxivlərini açan Türkiyənin Ermənistandakı və digər ölkələrdəki arxivlərin açılması və bu mövzuda tarixçilər tərəfindən araşdırmaların aparılmasına yönəlmiş söylərini qətiyyətlə dəstəkləyirlər”.

Bu müddəa 1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”nın tanınmasının qarşısının alınması ilə bağlı iki dövlətin tutduğu ədalətli mövqeyin göstəricisidir.

1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”nın tanınmasına qarşı mübarizənin beynəlxalq-hüquqi problemlərinə dair araşdırmalara ilk dəfə 2009-cu ildə müraciət etmişdik [7]. Həmin araşdırmaların davamı kimi çıxış edən bu məqalədə guya 1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi

iddia edilən “erməni soyqırımı”nın tanınmasının yolverilməzliyini əsaslandıran beynəlxalq-hüquqi məsələlərin nəzərdən keçirilməsi ilə yanaşı, bu məsələyə Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun iclasında baxılmasının qarşısının alınması və burada əsas amil kimi çıxış edən Heydər Əliyevin rolunu qeyd etmək istərdik.

Bir sıra dövlətlərin parlament praktikasında başqa ölkələrin keçmişinin faciəvi münaqişələrinin nəzərdən keçirilməsi və bunun əsasında baxılan problemlərlə bağlı tarixi həqiqəti ortaya qoymadan bu və ya digər tarixi faktı soyqırım kimi tanıyan parlament qətnamələrinin qəbul edilməsi geniş vüsət almışdır. Eyni zamanda, münaqişə tərəflərindən biri bəzən siyasi maraqlardan çıxış edilərək soyqırımın qurbanı kimi tanınır. Bir qayda olaraq, zahirən bu cür qətnamələrin təşəbbüskarı qismində əcdadlarının tarixən “soyqırım”a məruz qaldığı iddia edilən dövlətlə etnik kökləri və bağlılığı olan vətəndaşlar çıxış edir.

Hələ 1985-ci ilin əvvəlində Ermənistan KP MK-nın birinci katibi Karen Dəmirçiyən Sov.İKP MK Siyasi Bürosuna qondarma “erməni soyqırımı”nın tanınması təklifi ilə müraciət etmişdi ki, 24 aprel “xatirə günü” elan olunsun. Siyasi Büronun iclasına sədrlik edən Sov.İKP MK-nın Baş katibi M.S.Qorbaçov bu təkliflə razılaşsa da, Heydər Əliyevin, Nikolay Tixonovun və Andrey Qromikonun sərt və prinsipial mövqeyi ilə üzləşdi. Belə bir məqamda SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsini Heydər Əliyev kimi bir şəxsiyyətin tutması heç də Qorbaçov – erməni qrupunu qane etmirdi və onlar Azərbaycanın böyük oğlunu vəzifədən uzaqlaşdırmağı qarşılıqlarına məqsəd qoydular [15].

Şübhəsiz, “erməni soyqırımı” kimi prinsipial məsələdə H.Ə.Əliyevin bu cür mövqə tutmasının əsas motivinin onun Türkiyə ilə münasibətlərin SSRİ üçün strateji əhəmiyyətini dərinəndən dərk etməsi olduğu danılmazdır. SSRİ kimi nəhəng bir ölkədə tutduğu yüksək vəzifənin öhdəsindən layiqli gələn, yeni ideyaları ilə tanınan Heydər Əliyevin istər İttifaq, istərsə də dünya miqyasında nüfuzu gündən-günə artırdı. O, SSRİ-nin milyonlarla sadə vətəndaşının da rəğbətini qazanmışdı. Bütün bunlar onun düşmənlərində həsəd doğururdu. Xüsusən də Sov.İKP MK-nın baş katibi Mixail Qorbaçov Heydər Əliyevi özünün siyasi rəqibi hesab edir və ona hər cür təzyiq göstərirdi [15].

Sözsüz, M.S.Qorbaçov bilirdi ki, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri Nikolay Tixonov və Xarici işlər naziri Andrey Qromiko kimi nüfuzlu üzvlərinin guya 1915-ci ildə Türkiyədə baş vermiş “erməni soyqırımı” haqqında erməni məsələsi ilə bağlı mövqeyinin formalaşmasında H.Ə.Əliyev həlledici rol oynamışdır. Bu həm də onun H.Ə.Əliyev şəxsiyyətinə münasibətinin pisləşməsinin əsas səbəblərindən birinə çevrildi.

SSRİ-nin böyük dünya dövləti kimi 1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”nı tanımaması, təbii ki, dünya ictimaiyyətinin

bu məsələyə diqqətinin azalmasına səbəb oldu və Türkiyənin beynəlxalq nüfuzuna təsir göstərdi.

1915-ci il erməni-türk münaqişəsinin Türkiyə hökuməti tərəfindən törədilmiş “erməni soyqırımı” kimi tarixən tanınması problemi Ermənistan tərəfindən ilk dəfə 1990-cı ilin əvvəllərində qaldırılmışdır. Azərbaycan ərazisinin Qarabağ və Azərbaycan Respublikasının ona bitişik 7 rayonunun daxil olduğu 20%-nin nizami erməni qoşunları tərəfindən işğalının başa çatdığı dövrdə o, aktiv mərhələyə qədəm qoydu. Şübhəsiz ki, bu məsələyə ciddi münasibət tələb olunur, çünki erməni millətçi liderləri tarixi münaqişələri canlandırmaqla 1915-ci ildə Türkiyədə baş vermiş hadisələrə görə türklərə və azərbaycanlılara qarşı qisas aktı kimi erməni millətçi terrorizmini stimullaşdırmağa və bu yolla “tarixi ədalətin bərpasına” nail olmağa çalışırlar. Erməni tərəfinin fikrincə, Ermənistan-Türkiyə münasibətlərinin həqiqi normallaşması və gələcəkdə Ermənistanla Türkiyə arasında mehriban qonşuluq münasibətlərinin formalaşması Türkiyənin XX əsrin əvvəllərində Osmanlı İmperiyasında törədilmiş “erməni soyqırımı”nı pisləməsinə və beynəlxalq normalar əsasında bu cinayətin nəticələrinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş adekvat tədbirlər görməsini tələb edir. Onların fikrincə, “erməni soyqırımı” faktının beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tam və qəti təsdiqi bu yolda mühüm mərhələdir [1, s.2-6].

Erməni tərəfi hesab edir ki, “erməni soyqırımı”nın tanınması və pislənməsi məsələsində güzəştə getmək olmaz. Bununla da erməni tərəfi guya bu məsələdə müəyyən “realizm” göstərməli olan Türkiyə ilə mehriban qonşuluq münasibətlərinə zəmin yaratmağa çalışır [2, s.9-2]. Erməni tərəfi “erməni soyqırımının” siyasi-hüquqi nəticələrinə təsir edən məsələlərdə “kompromis”i belə görür, yəni Türkiyə tərəfindən “erməni soyqırımı” faktının tanınmasından sonra Ermənistan-Türkiyə münasibətlərinin bütün kompleksi üzrə siyasi və hüquqi qərarlar paketi əsasında bu “cinayətin” nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə konkret tədbirlərin işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi nəzərdə tutulur [3, s.7-58].

Beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini “erməni soyqırımı”na yönəldən Ermənistan Azərbaycan ərazisinin 20%-ni işğal etdiyinə görə psixoloji dəstək almağa çalışır. Ermənistan işğalçılıq siyasətini “1915-ci il erməni soyqırımı”nın da qurbanı olmuş “Qarabağ ermənilərinin milli-azadlıq mübarizəsinə dəstək vermək” zərurəti ilə şərtləndirir [4, s. 6-96]. Bir çox erməni müəllifləri hesab edirlər ki, Ermənistan guya öz “dədə-baba torpaqlarının” bütövlüyünü təmin etməyə qadirdir [5, s.1-121].

Ənənəvi olaraq, erməni ədəbiyyatında bu problemin tarixi aspektdə araşdırılmasında millətçi meyillər müşahidə olunur. Məsələn, S.M.Ayvazyan hesab edir ki, Türkiyədə “erməni soyqırımı”nın əsas səbəbi türklərin milli xarakteri, onlara yad olan erməni mədəniyyətini rədd etmək və məhv etmək

kimi üzvi istəyidir [6, s. 3-6]. “Erməni soyqırımı” ilə bağlı ilk saxta nəşrlər hələ 1917-ci il Oktyabr inqilabından əvvəl ortaya çıxdı. Sonralar bu mövzu elm mərkəzi olmasa da, eyni zamanda unudulmadı və ermənilər üçün beynəlxalq-hüquqi xarakter aldı. Bir qayda olaraq, bu problemi Y.Barseqov, A.Ohancanyan [8, s.8-8], S.Stepanyan və b. qaldırmışlar. Sovet dövründə, hətta “erməni soyqırımı”nın tədqiqi üçün “elmi əsasların” yaradılmasına cəhdlər göstərilirdi. Təəssüf ki, erməni müəllifləri tərəfindən tarixi saxtalaşdırmaq kursu bu gün də davam edir. Özü də onlar bu məqsədlər üçün beynəlxalq və milli hüququn fundamental prinsiplərinə yenidən baxılmasını təklif edirlər. Belə ki, məsələn, 9 dekabr 1948-ci il tarixli “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” Konvensiyaya geri-yə qüvvənin verilməsi məsələsi araşdırılır. Bir sıra əsərlərdə Qarabağ münacişəsi ilə soyqırımın nəticələri arasında əlaqə axtarılır. Azərbaycan tarixi, dini, mədəni və digər xüsusiyyətlərinə görə Türkiyəyə yaxın dövlət olduğu üçün ona qarşı da düşmən münasibət göstərilir. Bu yanaşma nəzərdən keçirilən məsələlərlə məşğul olan erməni müəlliflərinin əksəriyyəti üçün xarakterikdir. Ona görə də bu məsələnin tək-cə tarix baxımından deyil, həm də beynəlxalq hüquq, konfliktologiya, politologiya, terrologiya və digər elmlərin normaları baxımından hərtərəfli öyrənilməsi elmimizin qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir [9, s.5-167].

Ermənilərin 1915-ci il soyqırımının tanınması tələbinin heç bir hüquqi əsası yoxdur, çünki “Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” 1948-ci il 9 dekabr tarixli Konvensiya 1951-ci ildə qüvvəyə minib, mövcud olan “nullum criminalne sine lege” prinsipinə əsasən, qanunda göstərilmədikcə cinayət yoxdur. Konvensiyanın XIII maddəsinə əsasən, şəxslər yalnız Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra, yəni 1951-ci ildən sonra törədilmiş əməllərə görə məsuliyyət daşıyırlar. Bu fikri hüquqsünasların böyük əksəriyyəti bölüşür. Onun qəbul edilməsindən xeyli əvvəl, beynəlxalq hüquqda “soyqırım” anlayışının ortaya çıxmasından əvvəl baş vermiş milli və ya dini qrupların məhv edilməsini bu gün soyqırım kimi qələmə vermək cəhdləri, fikrimizcə, qanunsuzdur (üstəlik, Konvensiyanın geri-yə qüvvəsi yoxdur). Bu faktlar əgər, ümumiyyətlə, törədilmişdirsə - bu da dərin şübhə doğurur - onların törədildiyi vaxt qüvvədə olan qanunlara uyğun olaraq tövsiyə edilməlidir. Nullum criminalne sine lege prinsipi Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin 1998-ci il Roma Statutunda da təsbit edilmişdir. 24-cü maddədə - “Rratione personae geri-yə qüvvəsi yoxdur” - deyilir: “Şəxs Statut qüvvəyə minməsinə qədər olan əməlinə görə bu Statuta əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz”. Bu Roma prinsipinə istinad Türkiyə nümayəndələrinin 20-ci əsrin əvvəllərində Osmanlı İmperiyasında həyata keçirildiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”na istinadlara cavab olaraq əsas arqumentlərindən biridir.

Bütün bu faktlara baxmayaraq, beynəlxalq erməni lobbisinin aktiv

fəaliyyəti nəticəsində bəzi ölkələrin parlamentariləri, şəhər meriyaları və digərləri onu tanımaq qərarına gəliblər. Belə ki, İtaliyanın 33 şəhəri 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsində “erməni xalqının soyqırımını” tanıyıb. İlk dəfə 17 iyul 1997-ci ildə bu tanınma Banyokapalio Şəhər Şurası tərəfindən qəbul edildi. Bu gün onların sırasına Luqo, Fuzinyano, S.Azuta Sul, Santerno, Kottinyola, Molarolo, Russi, Konseliçe, Kamponozara, Padova və başqaları daxildir. “Erməni soyqırımını”nın tanınması məsələsi İtaliya parlamentinin gündəliyindədir. 1998-ci il mayın 29-da Fransa Milli Məclisi 1915-ci ildə Osmanlı İmperiyasında “erməni soyqırımını” tanıyan qanun layihəsini qəbul edib. 2001-ci il yanvarın 18-də Fransa Milli Məclisinin yekdilliklə qəbul etdiyi qətnaməyə görə Fransa 1915-1923-cü illərdə Osmanlı Türkiyəsində “erməni soyqırımını” faktını tanıyıb. 1998-ci ilin martında Belçika Senatı 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsində “erməni soyqırımını” faktını tanıyan qətnamə qəbul etdi və müasir Türkiyə hökumətinə də onu tanımaq üçün müraciət etdi. İsveçrə parlamentində 1915-ci il “erməni soyqırımını”nın tanınmasını tələb edən qrup fəaliyyət göstərir, onun rəhbəri Angelina Fankevatzerdir. 1995-ci il aprelin 14-də Rusiya Dövlət Duması “1915-1922-ci illər erməni soyqırımını”nın təşkilatçılarını pisləyən bəyanat qəbul etdi; Kvebekdən olan bir qrup parlamentarinin təklifi ilə Kanada parlamenti “erməni soyqırımını” pisləyən qətnamə qəbul edib. 2000-ci il mayın 12-də Livan parlamenti 1915-ci ildə Osmanlı hakimiyyəti tərəfindən erməni xalqına qarşı həyata keçirilən “soyqırımını” tanıyıb və pisləyib. 1965-ci il aprelin 20-də Uruqvay Senatının Baş Məclisi və Nümayəndələr Palatası “Erməni soyqırımını qurbanlarının anım günü haqqında” qanun qəbul edib. 1998-ci il aprelin 16-da Buenos-Ayresin qanunverici orqanı Osmanlı İmperiyasında “erməni soyqırımını”nın 81-ci ildönümünü qeyd edən Argentinanın erməni icması ilə həmrəylik ifadə edən memorandum qəbul edib. 1996-cı il aprelin 25-də Yunanıstan parlamenti 24 aprelin 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsi tərəfindən həyata keçirilən “erməni xalqının soyqırımını” qurbanlarının xatirəsini anma günü kimi tanınmasına qərar verib. 1997-ci il aprelin 17-də Cənubi Avstraliyanın Yeni Uels əyalətinin parlamenti yerli erməni diasporasının müraciəti üzrə Osmanlı İmperiyası ərazisində baş verən hadisələri pisləyən və onları 20-ci əsrdə ilk soyqırımını cinayət hadisəsi kimi xarakterizə edən qətnamə qəbul etdi, 24 aprel erməni qurbanlarının anım günü kimi tanıdı və Avstraliya hökumətini “erməni soyqırımını”nın rəsmi tanınması istiqamətində addımlar atmağa çağırırdı. 1998-ci il aprelin 29-da həmin ştatın Qanunvericilik Məclisi 1915-ci il “erməni soyqırımını” qurbanlarının xatirəsinin əbədiləşdirilməsi əlaməti olaraq parlament binasında xatirə obeliskinin qoyulması barədə qərar qəbul edib. ABŞ-ın 10 ştatı “erməni soyqırımını” tanıyıb: Konnektikut, Miçiqan, Nyu-Cersi, Virciniya, Cənubi Karolina, Nyu-York, Massaçusets, Kaliforniya, Corciya və Şimali Karolina. 2000-ci il oktyabrın 4-də ABŞ Konqresinin Xarici Əlaqələr

Komitəsi 1915-1923-cü illərdə Türkiyədə erməni xalqının soyqırımını faktını tanıyan 596 sayılı qətnamə qəbul edib. 29 mart 2000-ci il İsveç parlamenti 1915-ci il “erməni soyqırımı”nın pislənilməsində və tanınmasında israr edən xarici əlaqələr üzrə parlament komissiyasının müraciətini təsdiqləyib.

Bu kimi bəyanatların tarixən nə qədər əsaslandırılmış olması son vaxtlara qədər müxtəlif ölkələrin alimləri tərəfindən müzakirə edilən problemdir. Hərçənd Türkiyə hökumətinin həmin dövrün arxiv materiallarını təqdim etməsi nəticəsində alimlərin rəyi ermənistan-türk münaqişəsinin “1915-ci il erməni soyqırımı” kimi qiymətləndirilə bilməyəcəyi qənaətinə gəlməyə meylli idi. Bununla belə, məsələnin müzakirə predmeti erməni-türk münaqişəsindən xeyli kənara çıxdığı üçün bu araşdırmada problemin beynəlxalq-hüquqi təhlilini verməyə və keçmişin tarixi qiymətləndirilməsi ilə bağlı “soyqırım” termininin belə bir özbaşına və geniş təfsirinin gətirib çıxara biləcəyi faciəvi nəticələri nəzərdən keçirməyə cəhd etdik.

Azərbaycanlılara qarşı törədilmiş Xocalı soyqırımını açıq-aydın faciədir. 1992-ci ilin fevralında ermənilər Xocalı şəhərinin əhalisinə qarşı vəhşicəsinə divan tutdular. Azərbaycan tarixinə Xocalı soyqırımını kimi yazılan bu qanlı faciə azərbaycanlıların məhv edilməsi və əsir götürülməsi ilə başa çatdı. Xocalı şəhəri yer üzündən silindi. Separatçı ermənilərin Qarabağda başladığıları avantürist hərəkətin nəticəsi bir milyondan çox etnik azərbaycanlının öz doğma torpaqlarından qovulması, çadırlarda yaşamağa məcbur edilməsi faktı oldu [13, s.11-25]. Eyni zamanda, Ermənistanın işğalçı qoşunları 2020-ci ilin hərbi əməliyyatlarına qədər Azərbaycan ərazisinin 20%-ni nəzarətdə saxlayıb.

Xocalı soyqırımından əvvəl 1905-1907-ci illərdə erməni qəsbkarları tərəfindən törədilmiş soyqırımını, daha sonra isə 1918-ci ilin martında ermənilərin bolşevik bayrağı altında dinc azərbaycanlı əhalisinə qarşı törədilmiş soyqırımını olmuşdur. Azərbaycanlıların soyqırımını Bakı, Şamaxı, Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və Azərbaycanın digər bölgələrində xüsusi qəddarlıqla həyata keçirilib. Bu ərazilərdə dinc əhaliyə qarşı kütləvi qırğın törədilmiş, kəndlər yandırılmış, dağıdılmış, milli mədəniyyət abidələri dağıdılmışdır [15, s.24]. Üstəlik, 1918-ci ildə azərbaycanlıların qətlamının, 1992-ci il Xocalı soyqırımının motivi ermənilər tərəfindən 1915-ci ildə Türkiyədə həlak olan erməni əcdadlarının qanına görə “Azərbaycan türklərindən qisas” elan edilib. Belə bir siyasətin başında həmişə türk etnik kökləri ilə bağlı hər şeyin rədd edilməsini qarşıya məqsəd qoyan millətçi liderlər dayanırdı. Bu gün bu vəzifə azərbaycanlı türklərə münasibətdə həyata keçirilir, sabah Şimali Qafqazın türk xalqlarına münasibətdə həyata keçirilə bilər və s.

Erməni mətbuatının, bədii ədəbiyyatının və digər kütləvi informasiya vasitələrinin təhlili göstərir ki, erməni-türk münaqişəsinin tarixinə əsaslanan türklərə qarşı irqi nifrət təşviqatı geniş vüsət alıb. Amma türklərə və azərbay-

canlılara qarşı nifrət doğuran və qızıqdırən əsas vasitə Ermənistanın kütləvi informasiya vasitələri və xarici erməni informasiya mənbələridir ki, onların motivi saxta ideya - “erməni soyqırımı”dır. Müxtəlif ölkələrin parlamentariləri müxtəlif xalqların soyqırım keçmişini müzakirə etdikcə, münaqişələr stimullaşdırılır və xalqlar arasında nifrət dili təşviq edilir. Avropa Şurası Nazirlər Kabinetinin R (97) 20 sayılı tövsiyəsinə əsasən, hate speech, yəni “nifrət dili” irqi nifrət, ksenofobiya, antisemitizm və ya təcavüzkar millətçilik və ya etnosentrizm, azlıqlara, miqrantlara və mühacir kökləri olan şəxslərə qarşı ayrı-seçkilik və ya düşmənçilik şəklində dözümsüzlük daxil olmaqla dözümsüzlüyə əsaslanan digər nifrət növlərinin yayılması, təşviqi, stimullaşdırılması və ya əsaslandırılmasından ibarət bütün özünüifadə formaları kimi müəyyən edilir.

Bir qayda olaraq, tarixən soyqırımı məruz qaldığını düşünən dövlətin əhalisi mütəmadi olaraq ekstremist media fəaliyyətinə məruz qalmağa başlayır, o, əksər hallarda müstəsnalığı, üstünlüyü və ya sosial, irqi, milli, dini və ya dil mənsubiyyətinə görə və s. “soyqırımı” törətmiş dövlətlərin vətəndaşlarının aşağılanması təbliğ etməyə yönəlmiş hərəkatları planlaşdırmağa, təşkil etməyə, hazırlamağa və həyata keçirməyə yönəlir. Məhz bu amillər Ermənistanın Azərbaycana qarşı müharibəyə başlamasına təkan verdi və Qafqazda işğalçılıq siyasətində Ermənistan hakimiyyətinə siyasi dəstək verdi.

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Baş Assambleyasının 57-ci sessiyasında təsdiq edilmiş “Beynəlxalq terrorizmin aradan qaldırılmasına yönəlmiş tədbirlərin işlənilməsi və hazırlanması” sahəsində BMT-nin rolu ilə bağlı siyasətin işlənilməsi və hazırlanması üzrə İşçi Qrupunun dərc olunmuş hesabatı birbaşa olaraq münaqişədən sonrakı səmərəli sülh quruculuğu fəaliyyətinin vacibliyini göstərir. Bu, terrorçu qrupların özləri üçün münbit zəmin tapdığı (keçmişin faciəli tarixi üçün qisas almaq zərurətindən ruhlanan) yeni şiddətli münaqişələrin bərpasının qarşısını almaq üçün zəruridir.

Millətçi hərəkatların vəsfi, sağlığında ifrat irqi dözümsüzlüyü ilə seçilən millətçi liderlərin şəərəfinə abidələrin ucaldılması, onların şəərəfinə yürüşlərin keçirilməsi və digər bu kimi əməllər gənc nəsə mənfə təsir göstərir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv dövlətlərin öhdəlikləri ilə bir araya sığmır.

Bu baxımdan hesab edirik ki, “Terrorizmi, irqçiliyin, irqi ayrı-seçkiliyin, ksenofobiyanın müasir formalarını qızıqdırmaq məqsədilə xalqların faciəli keçmişindən istifadə etməyə yönəlmiş bəzi parlament təcrübəsi növlərinin yolverilməzliyi haqqında” Avropa Konvensiyasının layihəsinin hazırlanması üzrə işçi qrupunun yaradılması son dərəcə zəruridir. Hesab edirik ki, ümumi dünya böhranının istənilən təxribətçi məqamdan dövlətlərarası münaqişənin yaranması üçün istifadə edə biləcəyi hazırkı mürəkkəb siyasi şəraitdə bu layihənin həyata keçirilməsi zəruri sayılmalıdır.

ӘДӘВІҮАТ

1. Агаджанян Г.Г. Становление и развитие внешней политики Республики Армения. - Автореф. дисс. канд. истор. наук. - Воронеж: Наука, - 2004; Армения: проблемы независимого развития / Под общей ред. Е.М.Кожокина: Рос. ин-т стратегич. исслед. - Москва: Юристъ, - 1998, - 381 с.; Оганесян С., Петросян Д. Армения, Европа, Азия: коридоры и перспективы. – Ереван: Армянский центр стратегических и национальных исследований, - 2001, - 122 с.; Ориентиры внешней политики Армении / Под редакцией Г.Новиковой. - Ереван: Центр стратегического анализа “Спектр”, - 2002, - 324 с.; Giragosian R. Forging Stability and Fostering Security in Armenia / Accounting for the Decade. – Yerevan, Armenian Center for National and International Studies, - 2004. - P.121-132.
2. Амирбекян С.Г. Нормализация армяно-турецких отношений и интересы России // Современные международные отношения: проблемы и дискуссии. - 2006, - №3, - с. 82- 94; Амирбекян С.Г. Евроинтеграция и армяно-турецкие отношения // Актуальные проблемы международных отношений в начале XXI века: материалы 9-й научнопрактической конференции молодых ученых/ ДА МИД России, - 2006, - с. 18-23; Амирбекян С.Г. Армения Турция Россия: третий не лишний // Журн. Азия и Африка. - 2007. - №1, - с. 64-81.
3. Айвазян С.М. История России. Армянский след. - Москва: Крон-Пресс, - 2000, - 261 с.
4. Айрапетян М. Малая Азия и Кавказ на перекрестке цивилизаций: армяно-турецкий вопрос в новой эпохе // Центральная Азия и Кавказ, - 2003, - №3, - с.89-96; Сафрастян Р. Армяно-турецкие отношения: попытка теоретической интерпретации с позиции реалистической школы (вводные замечания) / ориентиры внешней политики Армении / Под редакцией Г.Новиковой. – Ереван: Центр стратегического анализа “Спектр”, - 2002, - с.47-52; См.: Демоян Г. Карабахский конфликт и взаимоотношения тюркоязычных государств // Центральная Азия и Кавказ. - 2000, - №4, - с.196-203; Демоян А. Турция и карабахский конфликт в конце XX - начале XXI веков. - Ереван: Центр стратегического анализа «Спектр», - 2006, - 123 с.
5. Барсегов Ю.Г. Геноцид армян. Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества. Документы и комментарий. В 2 т. - Москва: Крон-пресс, - 2002, - I т., - 297 с.; Барсегов Ю.Г. Геноцид армян – преступление по международному праву. - Москва: Кронпресс, - 2000, - 186 с.; Воробьева Л.М. Трагедия армянского народа: страницы истории / Армения: проблемы независимого развития / Под общей ред. Е.М.Кожокина: Рос. ин-т стратегич. исслед. – Москва, - 1998, - с.167-218; Геноцид армян в Османской империи: Сборник документов и материалов / Под ред. М.Г.Нерсисяна. 2-е, доп. изд. Ер., - 1983, - с. 23-28; Грант Е. Армянский вопрос вчера и сегодня. - Москва: Спектр, - 1992, - 203 с.; Саркисян Е.К. Политика Османского правительства в Западной Армении и державы в последней четверти XIX и начале XX вв. – Ереван: Арм.Гос.Унив., - 1972, - 215 с.; Тернон И. Геноцид армян и армяно-турецкие отношения / Вестник Армянского института международного права и политологии в Москве. - Ереван, - 2002, - №3, - с.67- 73; Dadrian V.N. The History of the Armenian Genocide. Berghahn Books, Providence / - Oxford. - 1995.; Лурье С. Образы армянской политической мифологии. – Москва, - 2000.; См.: Араз Б., Каракеш-Келеш Х. Армяно-турецкие отношения: критический анализ // Центральная Азия и Кавказ. - 2002, - №4, - с.122-131.
6. Демоян Г. Некоторые аспекты армяно-турецких отношений в контексте региональных процессов. Ориентиры внешней политики Армении / Под редакцией Г.Новиковой. – Ереван: Центр стратегического анализа “Спектр”, - 2002, - 58 с.;

- Куртов А.А., Халмухамедов А.М. Армения-Турция: противостояние или сотрудничество / Армения: проблемы независимого развития / Под общей ред. Е.М.Кожокина: - Москва: Рос. инт. стратегич. исслед. - 1998, - 462 с.; Торосян Т. Армения-Турция: торгово-экономические связи. - Ереван: Спарк, - 2001, - 319 с.
7. Салимов К.Н. Международно-правовые проблемы геноцид // Bakı Universitetinin Xəbərləri, №3, Sosial-siyasi elmlər seriyası. – Bakı, - 2009, - s.87-99.
 8. Оганджян А. «Сборнику кайзеровских и королевских документов о геноциде армян в 1915 году». Т.4. В 4-х т. Составитель Вена: 1988, - с. 8-14. Vorwort vom Univ. Prof. Dr. Wolfdieter Bihl.
 9. Торосян Т. Армения-Турция: торгово-экономические связи. - Ереван: Спарк, - 2001, - 118 с.
 10. Источник:
<http://www.america.gov/st/hrrussian/2008/October/20081009102828GLnesnoM0.6323053.html>
 11. Источник: <http://grani.ru/Society/History/m.86587.html>
 12. Источник:
http://osgenocide.ru/2007/05/20/parlamentarii_abkhazii_priznali_genocid_osetin.html
 13. Источник: <http://ru.wikipedia.org>
 14. Источник: http://www.azerbaijan.az/_GeneralInfo/_Events/events_01_r.html
 15. Источник:
https://azertag.az/ru/xeber/Mgnoveniya_zhizni_podarennoi_narodu_1987_i_god-2376511

ПРОБЛЕМЫ ПРИЗНАНИЯ ПРЕДПОЛАГАЕМОГО «ГЕНОЦИДА АРМЯН», ПРОИЗОШЕДШЕГО В ТУРЦИИ В 1915 ГОДУ

Л.К.САЛИМОВА

РЕЗЮМЕ

В парламентской практике ряда государств получило распространение принятие резолюций о признании тех или иных исторических конфликтов геноцидом. В частности, такое решение принято в отношении Турции, где события 1915 года, признаны «геноцидом армян». Подобные решения принимаются без решения компетентного суда, что грубо противоречит Конвенции о предупреждении преступления геноцида и наказании за него от 9 декабря 1948 года. В статье отмечается, что рассматриваемые постановления парламентариев могут способствовать возникновению расовой ненависти, нетерпимости или шовинизма и, как следствие обострению отношений между участниками исторического конфликта. В статье представлены предложения, направленные на недопущение признания «геноцида армян» со стороны парламентариев государств, без решения международных судебных органов.

Ключевые слова: геноцид, парламент, признание, армянская, конвенция

**THE PROBLEMS OF RECOGNITION OF THE ALLEGED
"ARMENIAN GENOCIDE" THAT TOOK PLACE IN TURKEY IN 1915**

L.K.SALIMOVA

SUMMARY

In recent times, the practice of considering tragic events of the past, such as conflicts, and adopting parliamentary resolutions recognizing certain historical facts as genocide, without delving into the historical truth or analyzing the issue, has become widespread in the parliamentary practices of several countries. Such a position can contribute to the emergence of racial hatred, intolerance, or chauvinism, and as a result, does not promote healing of wounds, but rather can exacerbate them, leading to various conflicts, including acts of terrorism and open armed confrontation between the historical sides of the conflict.

Keywords: genocide, parliament, recognition, armenia, convention

MÜNDƏRİCAT**HÜQUQ****Səmədova Ş.T.**

Azərbaycan Respublikasının cinayət məəcəlləsində preyardisiya:
olmaq və ya olmamaq?5

Nəbiyev E.Q.

Qədim Azərbaycanda, eləcə də digər qədim Şərq ölkələrində siyasi axtarış,
kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin növləri kimi..... 19

Mehdiyev N.H., Qıbləliyeva A.E.

Gender bərabərliyi kontekstində ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin
bəzi hüquqi aspektləri45

Qələndərli S.H.

İnsan alveri cinayəti ilə mübarizənin əsas hüquqi aspektləri57

Qədimov V.A.

Hərəkətsizliklə törədilən cinayətlərin sistemində hərbi xidmət əleyhinə
olan cinayətlərin tövsifi xüsusiyyətləri 76

Səlimova L.K.

1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”nın
tanınması problemləri93

Nağıyeva A.C.

Azlaşlılara və yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərə qarşı törədilmiş seksual
xarakterli cinayətlərin problemləri 103

Həsənli N.M.

Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyinə
görə işçinin işgötürənə vurduğu ziyanın ödənilməsi qaydasının hüquqi
tənzimlənməsi..... 111

POLİTOLOGİYA**Abbasova G.Ə.**

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasətində geosiyasi amil..... 121

Əsgərova Z.Q.

Qabaqcıl ölkələrdə və Azərbaycanda dövlət qulluğunun inkişaf tarixi 129

PEDAQOGİKA

Hüseynova N.Z.

Fransada ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişaf xüsusiyyətləri..... 142

İQTİSADİYYAT

Şabiyeva (Cavanşirova) Z.Y.

Azərbaycan nümunəsində karbon emissiyalarının (CO₂) sağlamlığa bəzi təsirləri haqqında..... 150

СОДЕРЖАНИЕ

ПРАВО

Самедова Ш.Т.
Преюдиция в УК Азербайджанской Республики: быть или не быть?5

Набиев Э.К.
Политический розыск, разведка и контрразведка как виды оперативно-розыскной деятельности в древнем Азербайджане, а также в странах древнего Востока..... 19

Мехтиев Н.Г., Киблалиева А.Э.
Некоторые правовые аспекты обеспечения экологической безопасности в контексте гендерного равенства45

Каландарли С.Г.
Основные правовые аспекты борьбы с преступлениями в сфере торговли людьми57

Гадимов В.А.
Особенности квалификации преступлений против военной службы в системе преступлений бездействия 76

Салимова Л.К.
Проблемы признания предполагаемого «геноцида армян», произошедшего в Турции в 1915 году 93

Нагиева А.Дж.
Проблемы сексуальных преступлений, совершаемых против малолетних и несовершеннолетних детей и несовершеннолетних 103

Гасанли Н.М.
Правовое регулирование порядка возмещения вреда, причиненного работником работодателю в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики и Российской Федерации 111

ПОЛИТОЛОГИЯ

Аббасова Г.А.
Геополитический фактор во внешней политике Азербайджанской Демократической Республики 121

Асгарова З.К.
История развития государственной службы в ведущих странах и Азербайджане (обеспечение прав и свобод граждан) 129

ПЕДАГОГИКА

Гусейнова Н.З.

Особенности развития высшего библиотечного образования

во Франции 142

ЭКОНОМИКА

Шабиева З.Я. (Джаванширова)

О некоторых последствиях выбросов углекислого газа (CO₂)

на здоровье на примере Азербайджана 150

CONTENTS

LAW

Samadova Sh.T.

Prejudice in criminal code of Republic of Azerbaijan: to be or not to be?5

Nabiyev E.Q.

As types of political search, intelligence, and intelligence operational-search activities in ancient Azerbaijan, as well as in other ancient Eastern countries..... 19

Mekhdiyev N.H., Qiblaliyeva A.E.

Some legal aspects of ensuring environmental security in the context of gender equality45

Kalandarli S.G.

The main legal aspects of combating crimes in the field of human trafficking.....57

Gadimov V.A.

Characteristics of qualification of crimes against military service in the system of crimes of omission..... 76

Salimova L.K.

The problems of recognition of the alleged "armenian genocide" that took place in Turkey in 1915.....93

Nagiyeva A.J.

Problems of sexual crimes committed against young and minor children..... 103

Hasanli N.M.

Legal regulation of the procedure for compensation of harm caused by an employee to an employer in accordance with the legislation of the Republic of Azerbaijan and the Russian Federation 111

POLITOLOGY

Abbasova G.A.

Geopolitical factor in the foreign policy of the Azerbaijan Democratic Republic..... 121

Asgarova Z.Q.

History of civil service development in leading countries and Azerbaijan (providing citizens' rights and freedoms)..... 129

PEDAGOGY

Huseynova N.Z.

Features of the development of higher librarianship education in France 142

ECONOMY

Shabiyeva (Cavanshirova) Z.Ya.

About some effects of carbon emissions (CO₂) on health
in the case of Azerbaijan..... 150

Redaktoru: *Məryəm Qədimova*

Korrektoru: *Solmaz Babaşova*

Kompüter tərtibçisi: *Azadə İmanova*

Çapa imzalanmışdır: 10.11.2024

Formatı: 70x100 1/16. Həcmi 10,5 ç.v. Sayı 100.

Bakı Dövlət Universitetinin Nəşr Evinə çap olunmuşdur.

AZ 1148, Bakı ş., ak. Z.Xəlilov küçəsi, 33.

Tel: (+99412) 538 87 39 / 538 50 16

e-mail: bdumetbee@gmail.com

www.bsu.edu.az